

FORSLAG TIL NYE DANSKE KUNSTUDTRYK I CHEMIEN¹

LOVEN FOR DE ELECTRISKE VIRKNINGERS SVÆKKELSE MED AFSTANDEN²

(VIDENSKABERNES SELSKABS OVERSIGTER. 1814-15. P. 7-10.)

Professor *Ørsted*, Ridder af Dannebrogen, har forelagt Selskabet Forslag til nye danske Kunstudtryk i Chemien. Han bemærker at det danske, tydske, svenske og hollandske chemiske Kunstsprog, siden den antiphlogistiske Chemies Indførelse, ikkun er en Oversættelse af det Franske. Ved disse Oversættelser har man begaaet den Feil, at betegne de første, meest usammensatte Grundstoffer vi kjende med afledede eller sammensatte Ord, af hvilke det da naturligviis ikke var mueligt at danne lette og beqvemme Udtryk for de sammensatte Gjenstande. En Følge heraf var da, at man maatte blande det indenlandske Kunstsprog med fremmede Ord, der sjeldent føjede sig efter Sprogets egen Grammatik. Den Vej, Forfatteren gaar for at finde Navn til et Grundstof, bestaaer deri, at han vælger et Ord, der betegner en udmærket vigtig Egenskab hos Tingen, og opsøger i dette den første Grundlyd. Disse modtage altid i Sproget en nærmere Bestemmelse, enten ved en Tilsætning, eller en let Bogstavforandring, hvorved der dannes Afarter, skikkede til at betegne forskjellige beslægtede Begreber. Saaledes gaaer *br*, som en Grundlyd gjennem *Brand*, *Brænde*, *Brynde*, *Brunst*, og blot en Bogstavforandring bestemmer deres forskjellige Betydning. De Gamle gjorde ogsaa Forskjæl paa *brinna* og *brenna*, ligesom vi endnu paa *sidde* og *sætte*, *ligge* og *lægge*, *synke* og *sænke*, og denne Forskjæl vedligeholdes endnu i det Svenske. Ligesom man kalder et antændt Legem, en *Brand*, mener derfor Forfatteren, at man kunde kalde et Stof, der udmærker sig ved en overordentlig Brændkraft *Brind*, eller *Brint*. Dette Navn foreslaaer han da for Vandstoffet, hvis gjængse Navn han forkaster, deels fordi det gjør en S sammensætnings Navn til Bestanddel i Navnet paa en af dets Bestanddele, deels, og allermeest, fordi man deraf intet Navn kan udlede for de afledede Begreber for Exempel de Franskes: *hydrure*, et Brinte; *hydrogéner*, at brinte; *hydrogénation*, Brintning; *deshydrogénation*,

¹ [Se dette Bind P. 178.]

² [Se dette Bind P. 178.]

Afbrintning; *protohydrure*, Forbrinte; *perhydrure*, Fuldbrinte o. s. v. Paa samme Maade danner han for det, man hidindtil kaldte Suurstof, Navnet *Ilte*, og deraf: at ilte, *oxygéner*; et Ilte, *oxide*; Iltning, *oxydation*; at afilte, *desoxygéner*; Afiltning, *desoxydation*; iltelig, *oxydable*; Forilte, *protoxyde*; Tveilte, *deutoxyde*; Fuldilte, *peroxyde*.

Ved nærmere Eftergrundskning bemærkede Forfatteren, at de Rodord, han havde valgt, vare fælles for det Danske, Tydske, Svenske og Hollandske, kort for alle skandinaviske og germaniske Sprog. Heraf tog han Anledning til at omarbejde denne Afhandling, og give dens Gjenstand en videre Udstrækning. Dette har han gjort i et latinsk Program til Reformationsfesten Aar 1814 ved Universitetet. Han foreslaaer deri en fælles Grundvold for det chemiske Kunstsprog i alle disse Tungemaal, ligesom man har i alle dem, der nedstamme fra det Latinske.

Samme Forfatter har forelagt Selskabet en Afhandling over Loven for de electricke Virkningers Svækkelse med Afstanden. *Coulomb* havde, ved sit Electrometer, søgt at bevise, at den electricke Virkning forholder sig omvendt som Qvadraterne af de virkende Punkters Afstand. Denne Lov syntes saa naturlig, at man neppe kunde tvivle om dens Rigtighed. Imidlertid havde allerede *Volta* gjort Forsøg, der ikke vilde stemme hermed, og *Simons* skjønne Forsøg, med et dertil meget vel udtænkt Instrument, syntes aldeles at gjendrive *Coulomb*. Paa den anden Side ere dog de Forsøg, hvorpaa *Coulomb* beraaber sig, ikke mindre vigtige. Forf. har derfor gjentaget de *Coulombske* Forsøg, med det Redskab denne selv har angivet, og derved fundet, at den af *Coulomb* opstillede Lov virkeligen finder Sted for Afstande, der hverken ere meget store eller meget smaa. I smaa Afstande angiver det *Coulombske* Electrometer en Aftagelse omtrent i det omvendte Forhold af Afstandene, ligesom *Simon* angiver det. I meget store Afstande derimod, kan Aftagelsen endog staae i Forhold til Afstandenes tredie Potents. Den almindelige Lov for Virkningens Svækkelse ved Afstandenes Tilvæxt er: at Svækkelsen bestandigt har et større Forhold til Afstanden, jo større denne er, og at det kun er ved visse Punkter, at Svækkelsens Forholdstal kan udtrykkes ved en Heeltalspotens af Afstandens Forholdstal. I øvrigt gaaer Rækken ikke frem efter en saadan Lov allene, men Maaden, hvorpaa de electricke Kræfter fordeles i Luften, synes herpaa at have den meest afgjorte Indflydelse. Der staaer

endnu tilbage at undersøge, om nogle af disse Resultater blot skulde være afhængige af Traadens Snoening, hvorpaa det *Coulombske* Electrometer beroer, eller om Electriciteten virkeligen lyder en saadan Virkningslov, som den her har viist sig. Forfatteren agter endnu i forestaaende Vinter nærmere at undersøge dette, da man intet Skridt kan gjøre i den mathematiske Undersøgelse over de electricke Kræfter, førend dette Spørgsmaal er afgjort.

THEORIE OVER LYSET¹

(VIDENSKABERNES SELSKABS OVERSIGTER. 1815—16. P. 12—15).

Professor og Ridder *Ørsted* har forelagt Selskabet sin Theorie over Lyset. Som bekiendt er der over Lysets Natur ikkun bleven fremsat tvende Theorier, der have erholdt noget betydeligt Bifald. Den ene af disse, der bærer *Newtons* Navn, antager, at Lyset bestaaer i en fiin Materie, som med en overordentlig Hastighed udstømmer fra det lysende Legeme i alle Retninger; den anden, der med saa megen Kunst udarbejdedes af *Euler*, antager, at Lyset er en Bevægelse i en overalt udbredt *Æther*. Endskiøndt Physikerne nu ere temmelig enige om at foretrække den *Newtonske* Theorie, saa tilstaae de dog gierne, at denne, saavel som den *Eulerske*, trykkes af betydelige Vanskeligheder. Nærværende Forfatter har derfor prøvet en ny Vei. Den Theorie, han antager, har han vel allerede, i Hovedsagen, udviklet i tidligere Skrivter, men han har nu søgt videre at uddanne den. I Følge de Opdagelser, hvormed de sidste tyve Aars Bestræbelser have beriget Videnskaben, vil man ikke mere nægte, at de Kræfter, der vise sig i de electricke Virkninger, ere almindelige Naturkræfter, og ikke forskiællige fra de chemiske Kræfter. Forfatteren antager nu med *Winterl*, at begge disse Kræfters Forening give saavel Varme som Lys; men *Winterl* havde indskrænket sig til at anføre Beviser for Rigtigheden af sin Paastand, uden at angive Betingelserne, hvorunder Foreningen af de to modsatte Kræfter give Lys, og uden at gjøre Anvendelse af Grundsætningen til Phænomenernes Forklaring.

¹ [Se dette Bind P. 131.]